

GENERAČNÍ ROZDÍLY VE VNÍMÁNÍ SPOLEČENSKÉHO KLIMATU PO ROCE 1989

Šárka Brychtová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav veřejné správy a práva

Abstract: *The article deal with the problematics of the reception of the sociable climate by the citizens of Czech Republic – with a view to intergenerational differences. It is created by virtue of interview elaborated in the spring 2007 and in its virtue of it try to interpret view of the Czech inhabitants to the present course of the events by aspect not only economical and political, but also sociable a social. It tries to catch the atmosphere of certain first intergenerational nuance and problem of growing disparities.*

Key words: *The development of society, the sociable atmosphere, the social imbalance, disparities, the political culture, the interview, the respondent, sebereflexe.*

Úvod

Mezi determinanty sociálního rozvoje společnosti patří nepochybně i sociální klima společnosti a její celková atmosféra. Vzhledem k faktu, že společnost se již téměř dvacetiletí po listopadu reformuje, transformuje a snad i konsoliduje; otevírají se nové a znovuotevírají se i problémy dlouhodobější, které nepochybně tvoří určitou překážku dalšího vývoje společnosti a to nejen po stránce sociální. Poslední dekáda 20. století byla v České republice jako v postkomunistické zemi, kromě jiného, i ve znamení velkých sociálních změn a pochopitelně prohlubujících se sociálních rozdílů, které různé skupiny obyvatelstva samozřejmě různým způsobem přijímají či si na ně musí teprve zvyknout.

Nepochybně bude tento vývoj dále pokračovat. Jedním z problémů, které by měla pochopitelně řešit sociální politika je chudoba, *která představuje závažný sociální problém i v ekonomicky vyspělých zemích, neboť jejím základem sice není v první řadě fyzické strádání (jak je tomu v rozvojových zemích), ale strádání sociální. Jinými slovy to znamená, že i když člověk může fyzicky přežít, cítí se zpravidla (a také bývá) vyloučen ze společnosti, obvykle se nepodílí na životě komunity, jejíž je součástí, trpívá pocitem hanby, neboť nemá dostatek (finančních) prostředků, ztrácí sebeúctu apod.*

Sociální síť tak, jak byla zkonstruována a jak funguje v ČR, má zachytit ty osoby, které se propadly do nouze nikoli z vlastní viny. Vzhledem k faktu, že příjemci sociálních dávek jsou u nás ve většině případů ženy, můžeme tvrdit, že problém chudoby se dotýká celku ženské populace akutněji než populace mužské (což nevylučuje, že některé sociální skupiny mužů nejsou chudobou ohroženy a zasaženy).¹ Mezi nejchudší vrstvy obyvatelstva patří jak zaostalejších, tak nejvyspělejších zemích v podstatě ze 70 % ženy (pochopitelně, že hranice a projevy chudoby jsou zde samozřejmě nesrovnatelné). Za další ohroženou skupinu jsou často považovány také senioři, lidé handicapovaní apod. A je známou skutečností, že se nůžky sociálních disparit mezi nejbohatší a nejchudší pětinou ve většině zemí světa včetně České republiky nadále ještě rozevírají. Přičemž množství nebo kvalita práce není pochopitelně tím hlavním důvodem těchto zvětšujících se příjmových rozdílů.²

Demokracie a kapitalistická společnost je přes všechny úspěchy - evropsky i celosvětově tedy podrobována určité kritice a názory některých intelektuálů bývají i velmi vyostřené.

¹ <http://www.feminismus.cz/ebooks/platforma/3.html>

² <http://UN> (pozn.: United Nations): Report on the World Social Situation 2005.

Např. podle, v současné době nejvíce citovaného intelektuála světa, Noama Chomského:... *je to, co se nazývá kapitalismem jakýsi systém společenského merkantilismu s obrovskými a většinou podivnými a nezodpovědnými soukromými tyraniemi, které uplatňují rozsáhlou kontrolu celé ekonomiky, politického systému a společenského a kulturního života.*³ Je však třeba se zmínit i o tom, že N. Chomský vidí v současném vývoji i velkou naději celé společnosti v uvědomění si humanity a apelu na lidská práva a skutečnou smysluplnou demokracii.

V dotazníkovém šetření, které bylo řešeno v jarních měsících v roce 2007 se pokouším pochopit a snad i trochu osvětlit společenské klima naší společnosti na několika, podle mého názoru, zcela stěžejních otázkách. Celý dotazník byl řešen poněkud obšírněji – v tomto článku je však vybrán pohled obyvatelstva z hlediska generačních rozdílů.

Dotazníkové šetření

Respondenti

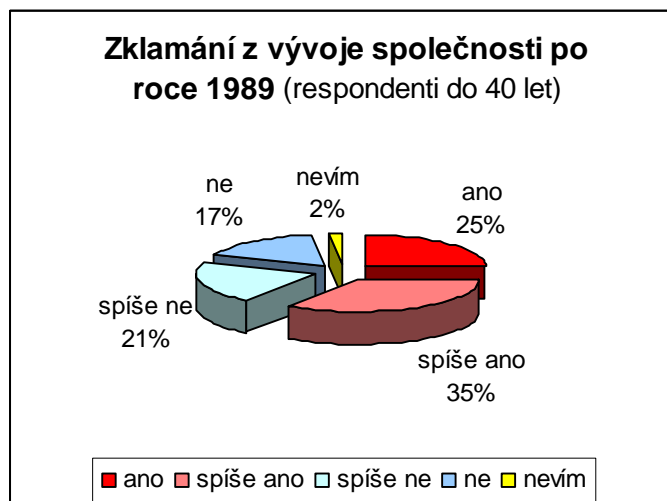
- Obyvatelstvo Pardubického kraje (Pardubice + malá a střední města Pardubického kraje)
- Osloveno bylo 600 respondentů ve třech věkových kategoriích:
 - do 40 let (200 respondentů)
 - 41 – 60 let (200 respondentů)
 - nad 60 let (200 respondentů)

Odpovědi respondentů jsou řešeny graficky i tabelárně.

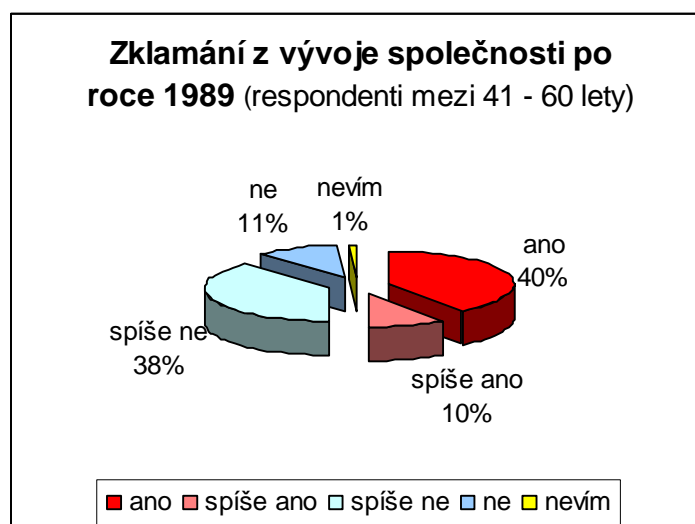
- **Otázka č. 1: Pociťujete zklamání z vývoje naší společnosti po roce 1989? (v %)**

	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
ano	25	40	72
spíše ano	35	10	10
spíše ne	21	38	5
ne	17	11	2
nevím	2	1	11

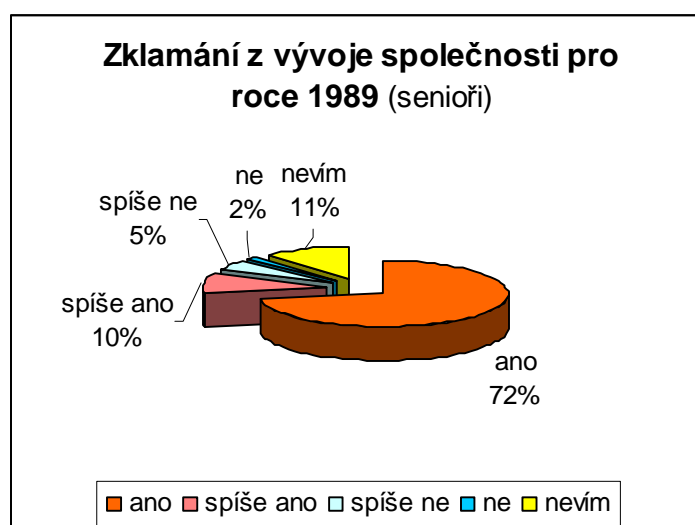
³ Pozn.: Citace z jeho rozhovoru pro Red and Black Revolution. 1995.

Graf 1 k ot. č. 1: Zklamání z vývoje společnosti (do 40 let)

Graf 2 k ot. č. 1: Zklamání z vývoje společnosti (41 – 60 let)

Graf 3 k ot. č. 1: Zklamání z vývoje společnosti (senioři)

Zklamání obyvatelstva se v podstatě zvyšuje s přibývajícím věkem; přičemž senioři toto zklamání pocítují pravděpodobně především, proto, že je jim věk neustále připomínán, ztrácí možnost zaměstnání a neopominutelná je také současná obava z reformy ve zdravotnictví. Dle mého názoru také špatně vnímají neustálou kritiku bývalého režimu, v kterém většina z nich prožila celý život a do jisté míry to chápou i jako popírání tohoto života prožitého v absurdním ekonomickém a politickém systému.

Mladší generace pocítuje sice také zklamání, ale obvykle z jiných důvodů. Její snahou je přiblížit se životní úrovni západu a jeho možnostem a za brzdu tohoto trendu často považuje levicové názory a existenci postkomunistických mechanismů.

Střední generace vnímá velmi palčivě celkovou zhrublost společnosti od politické až po kulturní a celkovou společenskou sféru.

Napříč celým věkovým spektrem nalézáme kritiku vysoké kriminality; korupce a obavu ze zvyšující se sociální nerovnosti.

V následující tabulce sledujme nejčastější odpovědi:

- Pokud ano – v čem?

Převažující odpovědi (v %)	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
50% a více	- pozůstatky myšlení z dob komunismu - oddalování přijetí Euro měny - vysoká zadluženost - nárůst kriminality	- ztráta sociálních jistot - pokleslá morálka - nedodržování zákonů - nezaměstnanost - vulgárnost - podlézavost vůči západu - kriminalita	- vznik velkých sociálních rozdílů - neustále slyšíme v médiích o tom, jak staří zatěžují společnost - tunelování podniků
25 – 49 %	- sociální nespravedlnost - korupce	- korupce - špatná politická kultura	- zvyšující se kriminalita - špatné vztahy mezi lidmi
méně než 24 %	- reformy, které neplní svůj účel	- pokles úrovně vzdělání	- neobjektivní posuzování minulého režimu - <i>jakoby za socialismu nebyl život</i>

• **Otázka č. 2: Co považujete za největší problém současné české společnosti?**

- ekonomický
- politický
- společenský

ad a) **EKONOMICKÝ**

Převažující odpovědi (v %)	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
40% a více	<ul style="list-style-type: none"> - korupce - nedostatečný růst ekonomiky - růst zadluženosti státu 	<ul style="list-style-type: none"> - špatné hospodaření se státními prostředky - tunelování - nezaměstnanost - rostoucí sociální rozdíly 	<ul style="list-style-type: none"> - ztráta sociálních jistot - reforma ve zdravotnictví – strach
20 – 39 %	<ul style="list-style-type: none"> - stále významně nižší ekonomická úroveň než mají západoevropské země - šedá a černá ekonomika 	<ul style="list-style-type: none"> - neustálé zdražování - korupce - nejsou zaručeny sociální jistoty - málo peněz pro zdravotnictví – obava z budoucnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - tunelování podniků - pocit křivdy - ekonomicky už senioři nejsou potřební
méně než 20 %	<ul style="list-style-type: none"> - nezaměstnanost - reformy, které neplní svůj účel - různé názory (od nízkých mezd až po špatné podmínky v podnikání) 	<ul style="list-style-type: none"> - způsob privatizace - nekorektní vztahy - absence etiky v podnikání 	<ul style="list-style-type: none"> - zdražování

Z ekonomického hlediska je mezigenerační srovnání poměrně markantní – zatímco mladší generace kritizuje pomalé a nedostatečné reformy, růst zadluženosti a příliš vleklé dohánění západu; střední generace se nestále vrací k diskutované privatizaci a tunelování v 90. letech a obává se nezaměstnanosti a rostoucích sociálních nerovností. I pro generace seniorů je nejpálčivější otázka ztráta sociálních jistot a především potom aktuálně řešená reforma ve zdravotnictví, kterou starší generace očekává s velkými obavami.

ad b) **POLITICKÝ**

Převažující odpovědi (v %)	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
50% a více	<ul style="list-style-type: none"> - politická kultura – jde jen o politickou kariéru - chování politiků 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>buranizace</i> politické scény - politika – boj o <i>koryta</i> - prospěchářství - neschopnost politiků se dohodnout 	<ul style="list-style-type: none"> - politická kultura - chování politiků - vulgární vystupování – politiků
25 – 49 %	<ul style="list-style-type: none"> - korupční prostředí - nedodržování programů a slibů pol. stran - vzrůstající preference levice 	<ul style="list-style-type: none"> - nesmyslné hádání a celková neúcta politiků k občanům i k sobě navzájem - korupce 	<ul style="list-style-type: none"> - neschopnost politiků se domluvit

méně než 24 %	- pozůstatky myšlení z dob komunismu	- vyhocené rozdělení politických stran - není to o politice, ale o <i>hamy hamy</i> (aut. přepis)	- neobjektivní posuzování minulého režimu - <i>jakoby</i> <i>za socialismu nebyl</i> <i>život</i>
----------------------	--	---	--

Z tabulky lze vyčíst, že odpovědi napříč celým věkovým spektrem vyznívají zcela jednoznačně (z toho důvodu je ve druhém řádku voleno 50%). Na úroveň politické kultury je poukazováno již několik let; situace se před a po klíčových parlamentních volbách v roce 2006 dále vyostřila a odpovědi respondentů tedy nejsou nijak překvapující. Nesmyslná obvinění a mediální kauzy navíc snižují víru v politickou etiku. Ve společnosti se objevuje nový pojem – *buranizace* politické scény. Názor je v podstatě stejný u všech věkových kategorií; na zhrublosti a nízké politické kultuře se shodnou všichni; jiné je to však s nositeli tohoto *viru* na českou politickou scénu – na toho mají respondenti zcela protichůdné názory (v tabulce neuvedeno).

ad c) **SPOLEČENSKÝ**

Převažující odpovědi (v %)	do 40 let	41 – 60 let	nad 61 let
40% a více	- korupce - zvyšující se sociální rozdíly	- kriminalita a její nedostatečný postih - morální úpadek - znevažování společenských hodnot - nezaměstnanost - vulgárnost - dělení společnosti na bohaté a chudé	- kriminalita - neustále slyšíme v médiích o tom, jak staří zatěžují společnost - neúcta k ničemu a k nikomu - obava ze zdražení léků a zdravotnictví, na které celý život platí
20 – 39 %	- romská otázka - kriminalita - komunistické smýšlení	- zelenou má jen drzost - převrácené hodnoty - malý rozvoj společenské kultury - vše je přepočítáváno jen na peníze	- špatné vztahy mezi lidmi - celkový morální úpadek
méně než 20 %	- vysoké sociální dávky - nezaměstnanost - peníze jako míra společenské váženosti	- pokles úrovně vzdělání - vysoké společenské postavení = moc + korupce - poctivou prací nikdo nezbohatne	- slabé národní cítění - snížená možnost uplatnění seniorů

Ve společenském dění jsou opět rozdíly, co se věku respondentů týče. Senioři postrádají morálku, mezilidské vztahy, etiku, solidaritu i národní cítění, vlastenectví, vztah k domovu a hodnotám vůbec.

I střední generace poukazuje na sociální dělení společnosti, převrácené hodnoty, nízký rozvoj společenské kultury, vliv peněz a sociální prestiže, kriminalitu a vulgárnost.

Mladší generace si je vědoma zvyšujících se sociálních rozdílů, opět se objevuje otázka korupce (přítomna je ve všech tabulkách na předních místech), vnímá velmi palčivě i rómskou otázku a neopomíná přičítat současná negativa společenskému dění minulému režimu.

Závěr

Na závěr je potřeba říci, že většina dotázaných nešetří kritikou současné situace, což je však, a to nechci opomenout, způsobeno do určité míry i *poměrně známým českým skepticismem*. Na druhou stranu, však odpovědi mají značně vypovídací hodnotu o celkovém klimatu společnosti: ze všech odpovědí na různá *zákoutí* společenské atmosféry jasně a nechvalně prosvětluje otázka korupce, dále kritiky polické kultury a úrovně společenského jednání a etiky vůbec, obava ze zvyšujících se sociálních rozdílů, sociální disparity a nespravedlnosti, na které není střední a starší generace zvyklá – nejviditelněji toto otázku vidíme na aktuální problematice českého zdravotnictví.

V následující části si dovoluji naznačit i závěr takřkajíc *čtený i mezi řádky...*

- v odpovědích se nacházejí významné mezigenerační rozdíly
 - rozzlobení senioři
 - vševědoucí (a tudíž i značně omezená) střední generace pohrdající oběma režimy
 - zmatená mladá generace
- stále ještě střetávání *starých struktur* a nezralých *mladých dravců* (absence charakterní zralosti ve všech věkových kategoriích)
- národ pravděpodobně neprošel celkovou sebereflexí⁴ své historie a sám sebe jako takového, své mentality a utvářením své mentality
- určitá polarizace politického i společenského života (neschopnost kompromisu)
- zřejmě potřebné skutečně objektivní hodnocení minulého režimu
- převládá i určitý *folklór* znevažování ostatních - jsou vnímáni jako oni - protivníci (např. politici, ale tato atmosféra se prolíná smyšlením celé populace – kdo za to může...)
- absence všeobecně přijímaných osobností a osobností vůbec
- absence ideálů a víry v poctivou cestu
- absence duchovnosti - typické pro veskrze ateistický národ⁵

A na úplný závěr dovoluji ještě zajímavou Jungovu citaci, kterou se zamýšlí nad nutnou změnou myšlení mezi jednotlivými generacemi: *Do druhé poloviny života se lidé vydávají zcela nepřipraveni - nebo někde existují školy, ne pouze vysoké, nýbrž vyšší školy pro čtyřicetileté, které by je připravovaly právě tak na nadcházející život s jeho požadavky, jako základní a vysoké školy uvádějí mladé lidi do znalosti světa a života? Ne, nepřipraveni vstupujeme do životního odpoledne, a co je horší, děláme to za klamného předpokladu svých dosavadních pravd a ideálů. Odpoledne života nemůžeme žít podle téhož programu jako*

⁴ Na rozdíl např. od Německa, které svou sebereflexi historie provedlo už dávno a opakovaně.

⁵ Pozn.: Což ovšem nelze vnímat zcela negativně – výrazně ateistická společnost dokáže být poměrně otevřená a liberální, jak to ukázala např. v sice ne zcela bezproblémovém, ale přesto přijetí zákona o registrovaném partnerství v roce 2006 apod.

*dopoledne, neboť toho, čeho je ráno dostatek, se začíná večer nedostávat a to, co bylo ráno pravda, večer pravda nebude*⁶.

Použitá literatura:

1. JUNG.C. J.: Člověk a duše. Praha: Academia, 1995.
2. CHOMSKÝ. N.: Citace z jeho rozhovoru pro Red and Black Revolution, 1995.
3. <http://www.feminismus.cz/ebooks/platforma/3.html> (Nadace Gender studies)
4. <http://UN> (pozn.: United Nations): Report on the World Social Situation 2005.

Kontaktní adresa:

RNDr. Šárka Brychtová, Ph.D.
Ústave veřejné správy a práva
Fakulta ekonomicko-správní
Univerzita Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: Sarka.Brychtova@upce.cz

⁶ Jung, C.G.: Člověk a duše. 1995.